

IRAK DÜNYA MAHKEMESİ'NİN ARDINDAN

KORAY ÇALIŞKAN ve AHMET İNSEL

[2005. with Insel A. Irak Dünya Mahkemesi'nin Ardından, Birikim, Vol. 196.](#)

Irak Dünya Mahkemesi'nin (IDM) 24 – 27 Haziran tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen son oturumu uluslararası savaş karşıtı muhalefet ve soldan yükselen toplumsal hareketler açısından önemli bir dönüm noktası teşkil ediyor. Mahkemeyi önceleyen hareketler, World Tribunal on Iraq (WTI) şemsiyesi altında kurulan küresel politik ilişki ağları, dünyanın birçok kentinde gerçekleştirilen duruşmaların ve etkinliklerin hazırlık süreçleri ve Darphane-i Amire'de yapılan son oturum, önümüzdeki yıllarda sık kullanılması kuvvetle muhtemel küresel bir örgütlülük patikası yarattı.

MAHKEME ÖNCESİ

Mahkeme sürecini doğuran üç önemli gelişme, mahkeme sonrasında örgütlenecek muhalif hareketleri de şekillendirecek bir mahiyete sahip. İlk gelişme, ABD'nin Irak saldırısını, hem uluslararası kamuoyunu hem de kendi kamuoyunu savaş planlarının içine çekmek için açtığı, bir halkla ilişkiler cephesinin üzerinden yükseltmiş olmasıydı. 11 Eylül'ün ardından, Afganistan işgaliyle başlayan ABD saldırganlığı, Ortadoğu'nun siyasal İslamcılar tarafından en çok nefret edilen lideri Saddam'ı, "terörist İslam"ın baş destekleyicisi olarak göstermeye başlamış, Irak gizli servisiyle Bin Ladin'in nasıl buluşup, demokrasi karşıtı planlar yaptıkları, ana haber kanallarının en çok reklam alan spotları arasına girmişti. Ancak bu yalanlar tutmadı ve yeni-muhafazakâr kadrolar, yönü sabit emperyalist çıkarlarını başka oynak hedefler üzerinden pazarlamaya başladılar. İlk oynak hedef olan Bin Ladin tutmayınca, yeni bir hedef peydahlayıp, kamyonlarla Irak'ın sağına soluna dağıtılmış olduklarını iddia ettikleri bir kitle imha silahları yalanı uydurdular. Böylece Saddam, siyasal İslam'ın başdestekçiliğinden, Müslüman komşularını tehdit edip, Ortadoğu'yu terörize eden bir düşmana dönüştü. İslami devrim sonrasında İran'a Batı tarafından saldırtılan, ardından Kuveyt'e saldıran Saddam Hüseyin yönetiminin uzun bir ambargo sonrasındaki gerçek askeri gücünü ABD ve müttefikleri biliyorlardı. Saddam Hüseyin rejiminin gaddar diktatörlüğünün Irak'a saldırmayı Batı kamuoyları nezdinde meşru kılmak için özünde yeterli olacağı inancı egemendi.

Daha sonra kamuoyundan özür dilemek zorunda kalacak olan The New York Times gibi uluslararası medya kuruluşlarının yardımıyla patlatılan kitle yanılma silahlarına karşı, daha önce benzeri az görülen bir savaş karşıtı muhalefet yükseldi. Bir çok gözlemcinin yazdığı gibi, Irak Savaşı daha başlamadan protesto edilen ilk savaş oldu. Önemli bir kitleselliğe ulaşan muhalif hareket, aynı anda ayrı mekanlarda, farklı siyasal ajandaları tek bir amaç altında birleştiren küresel bir tepkinin ürünüydü. Küreselleşme karşıtlarının son on yıl içerisinde kurdukları ulusötesi politik destek ağlarına da yaslanan muhalif dalga, güçlü bir örgütlülük ve azimle savaşa karşı durdu. Türkiye'de hükümetin önerdiği tezkerenin mecliste reddedilmesi bu siyasal sonuçlardan biriydi. Başka ülkelerde de, bu denli bariz olmasa da, anlamlı siyasal tepkiler, yer yer güçlü siyasal ittifaklar ortaya çıktı. IDM'yi doğuran ilk gelişme bu savaş karşıtı hareketin ivmesiydi.

Savaşın çıkışını izleyen günler, savaş karşıtı harekete uzaktan ya da yakından katılmış herkesin içini daraltan bir çaresizlik sancısıyla geçti. Hareketin karşısında biri statik ve negatif, diğeri devingen ve pozitif iki olasılık vardı. İlk olasılık daha önce bir çok örneği görülmüş savaşa hayır sloganlarını sokağa taşıyacak bir enerjiyi soğurmak ve hayır diyerek bir muhalefeti sürdürmektir. Bu negatif ajandanın sınırlarını zorlayacak irade ve yaratıcılık, yıllar önce biraraya getirilmiş ve üstü hafif toz tutmuş bir pusulanın gün ışığına çıkarılmasıyla

yeni bir ivme kazandı. 1967’de Vietnam Savaşı sırasında ABD’nin işlediği suçları teşhir etmek için Jean-Paul Sartre’in onursal başkanlığında düzenlenen ve Türkiye’den de Mehmet Ali Aybar’ın yargıç olarak katıldığı Russell Mahkemesi’nin örneği üzerinden, bu kez Irak eksenli ve uluslararası savaş karşıtı hareketi yeni bir örgütlülüğe taşıyacak bir birliktelik düşünüldü. Otuz yıl önce kullanılan ve geliştirilen bir siyasi mücadele aracı, yeni muhalif hareketler için bir mihenk taşı ve politik örgütlülük deneyimi olarak kullanıldı. IDM’yi mümkün kılan ikinci gelişme buydu. Burada altının çizilmesi gereken bir detay var: Siyasi hareketlerin ve müdahale araçlarının güç ve başarılarının, etkinliğin hemen akabinde görülemeyeceğini tespit etmeliyiz. Zira çoğu hareketin gücü gelecek zamana yapılan siyasi bir yatırımdır. Keza bunun önemli bir örneği, IDM. Russell Mahkemesi’nin yıllar önce çizilmiş belli belirsiz izleği, IDM’yi mümkün kılan bir gelişme olarak yıllar sonra belirginleşebiliyor.

IDM’yi mümkün kılan son gelişme, küresel savaş karşıtı hareketin sinerjisinin oluştuğu, taban çalışmasına dayanan ve yatay olarak örgütlenen birlikteliklerin 2003 yılının Mayıs ayından itibaren Berlin, Jakarta, Cenevre, Paris ve Kankun’da efsar, öfke ve düşlerini paylaşabilecekleri siyasi platformlar kurmalarıyla yükseldi. IDM’yi gerçekleştirecek uluslararası koordinasyonu bir araya getirecek adım ise aynı yıl Haziran sonunda Brüksel’de Bertrand Russell Barış Vakfı’nın evsahipliğiyle düzenlenen Barış ve İnsan Hakları Avrupa Ağı Konferansı’nda atıldı. Dünyanın bir çok kentinde toplanan barış meclisleri, Brüksel’e getirdikleri öneriler üzerinde tartışıp, dünya mahkemesi fikri üzerinde bir araya getirdikleri bir atölyede, Ayşe Berktaş ve Müge Sökmen’in Türkiye Koordinasyonu adına sundukları önerinin en iyi hazırlanmış proje olduğu üzerinde anlaşılıp, Türkiye platformuna uluslararası projenin sekreteryasını devretti. Ekim 2003’de uluslararası koordinasyon grubu İstanbul’da bir araya gelerek üç gün boyunca projenin ruhunu, çerçevesini, hedeflerini ve biçimini tartışıp bir platform metni etrafında birleşti.¹ Bu metni onaylayan birey ve gruplar, uluslararası platformla bağlantıya geçerek dünyanın herhangi bir yerinde, süreci mümkün olduğunca açık ve kapsayıcı tutmak şartıyla, Irak Dünya Mahkemesi adı altında birliktelikler örgütlediler. Dünyanın çeşitli şehirlerindeki platformlar, kendi Irak Dünya Mahkemesi oturumlarını, belli bir özerklik içinde, ama girişimin diğer ülkelerdeki ayaklarıyla yakın temas kurarak, kaynakları, kanıtları, fikirleri paylaşarak düzenlemeye devam etti.

IDM İSTANBUL

İstanbul’da üç gün süren oturumlar boyunca dört önemli iş başarıldı. Öncelikle Irak’a karşı saldırının yasa ve ahlak dışılığı, savaşın ardındaki ideoloji ve stratejiler, savaş sırasında ve süregiden işgal sırasında işlenen suçlar sergilendi, tartışıldı ve kayıt altına alındı. Bu noktada özellikle ilginç bir gelişme, savaş sorumluluğunun askerler ve siyasiler kadar, savaş ortamını hazırlayan yeni askeri eyleycilere de yüklenmesiydi. Hem savaşa karşı çıkmayanlar Irak halklarının başına gelen felaketlerin sorumluluğunu dolaylı olarak paylaşmak zorunda kaldı, hem de askerlere çanak tutmuş akademisyenler, sivil toplum örgütleri ve basın kuruluşları suçlandı ve sorumlulukları kanıtlandı.

IDM’nin ikinci başarısı, ki bu bizce başarılması zor bir işti, medyayı töhmet altında bırakırken, medyanın ilgisini ve merakını IDM’ye odaklama konusundaki maharetleri oldu. IDM haberleri Türkiye’de tüm televizyon kanallarında, gazetelerde, dergilerde, radyolarda bir hafta boyunca dolaşımında kaldı. Hatta IDM bir çok gazeteğe manşet haber olarak girdi ve önemli bir kitlelilik kazandı.

Mahkeme’nin üçüncü katkısı, Irak’taki direnişin özelliklerinin tanımlanması konusundaydı. Irak’ta olan bitenin vahameti zaten biliniyordu, ancak meselenin konuşulduğu platformların çoğunda, bazen kasten yapılan bir değerlendirme karışıklığı göze çarpıyordu.

¹ İstanbul Platform Metni için bkz. www.worldtribunal.org

Özellikle Iraklı katılımcıların tanıklıkları ve sunuşları, Irak'ta kitleselleşen İslami reaksiyoner bir terör dalgası olmadığını, ya da Sünnilerin kaybettikleri hegemonilerini yeniden tesis etmek ya da var olan statükoyu bozmak için bir terör girdabına kapılmadıklarını iddia eder nitelikteydi. Bu nitelik değerlendirmesine daha sonra döneceğiz. Irak'taki direnişin genel olarak meşru olduğu, militarizmi romantize etmeden, terör eylemlerini meşru kılmadan direnişe destek verilmesi gerektiği açık bir şekilde ifade edildi.

IDM'nin ulaştığı son başarı diğerlerinden biraz farklı ve belki daha mühim. IDM'nin iki yıl kadar süren hazırlanma ve oturma örgütlenme süreci İstanbul'daki oturumla sonlanırken, yeni adımların izlekleri yavaş yavaş belirmeye başladı. Daha da önemlisi, bu restore edilen mahkeme formuna binaen daha yaratıcı, daha kitlesel ve etkili mücadele araçları tartışıldı, denendi, düşünüldü ve demlenmeye bırakıldı. Önümüzdeki aylar, IDM'nin yarattığı sinerjinin nereye doğru evrileceğini gösterecek. Bundan sonra atılacak adımlar ve kurulacak birliktelikleri tahayyül etmek, IDM'yi ve sonrasını isabetli bir şekilde tahlil etmek sayesinde olacak.

MAHKEME SONRASI

Uluslararası vicdana seslenen bu girişim, yer yer küresel sivil toplum olgusunun bir tezahürü olarak algılanıyor. Bunun ne kadar isabetli bir gözlem olduğu tartışılır. Zira IDM'nin başarısı, Arundhati Roy'un da Mahkeme sırasında belirttiği gibi, profesyonelleşen seteka sektörünün aktivizminin ötesinde ve hatta tabana dayalı örgütlenmeleri reforme edecek gelişmelere gebe. Ama bu tesbit aynı zamanda, bu mahkeme biçiminin etki ve temsil sınırlarını da gündeme getiriyor. Sivil toplum kavramı altında var olan hareketlerin bir çoğunda olduğu gibi, toplumsal temsil gücü kendinden menkul oluşumların da bulunduğu bu platformların ne derece geniş bir toplumsal muhalefet olgusunu temsil ettikleri sorusu hiçbir zaman bir kenara bırakılmaması gereken bir soru. Bu aynı zamanda, yer yer mızımız ve büyük ölçüde sorumluluk taşımayan bir setekacı muhalif duruşun da sorgulanması gereğini kapsıyor.

IDM'nin ne dereceye kadar ulusötesi gerçek bir ağ oluşturduğu sorusu da sorulabilir. Dünyanın farklı kentlerinde biraraya gelenler güçlü bir ulusüstü bütünlük oluşturdu mu? Bu insanların ne kadarı gerçek bir karşılıklı etkileşim ve bilgi alışverişi ilişkisi içine girebildi? Farklı kentlerdeki oturma ve diğer etkinlikler, yanyana yapılandırılmış olmanın ötesinde ortak bir yeni dinamik yaratabildi mi? Yoksa bir etkinlikler dizisinin içindeki herhangi bir siyasal etkinlik olarak mı algılandı? Başka bir deyişle, IDM'nin ABD ve müttefiklerinin Irak'ı işgal etmeleri girişimini yargılama boyutu kadar önemli olan, bir ulusüstü sol kamuoyu ve karşılıklı etkileşim ağı oluşturma amacı ne dereceye kadar başarılı oldu? IDM'yi mümkün kılan ulusüstü birlikteliği sağlamlaştırmak ve düzenli hale getirmek için ne tür araçlar düşlemek gerekiyor? Bu soruları sormanın, IDM girişiminin başarısını küçümsemek anlamına gelmediğini umarız kimse düşünmeyecektir.

Bunun yanında, Irak'taki somut durumu dikkate alarak, bu tür direniş hareketlerinin içlerinde taşıdıkları şiddet kullanımını yüceltme, hatta şiddet kullanımını fetişleştirme gibi eğilimleri kararlı biçimde eleştirmenin ihmal edilmemesi de son derece önemli. İşgale karşı direnenlerle dayanışma çerçevesinde ortaya çıkacak beraberliklerin içerik ve biçimine karşı da bir o kadar dikkatli olmayı gerektiriyor. Bugün Irak'ta bütün Iraklıların işgale karşı direndiklerini söylemek nasıl mümkün değilse, işgale karşı direnenlerin esas olarak Sünnilerin olmasının Irak yakın tarihindeki nedenlerini unutmamız gerekmiyor. Direnişin uyguladığı bazı kör şiddet eylemlerinin sadece işgal güçleri tarafından değil, bazı Iraklılar tarafından da Saddam Hüseyin diktatörlüğünün devlet terörü politikasının uzantısında algılandığını, terör eylemi olarak damgalandığını da dikkate alarak direniş konusundaki değerlendirmeleri yapmak gereği de keza. Nitekim, 25 Temmuz'da Uluslararası Af Örgütü'nün yayımladığı, 50 sayfalık Irak direnişi hakkında rapor, IDM'ye katılanların yaptığı sunuşlardan çok daha

eleştirel bir değerlendirme ihtiva ediyor. Direniş içerisinde yer alan bazı eylem formlarının da “savaş suçları ve insanlığa karşı işlenmiş suçlar sarmalına girdiğini”, “silahlı gruplar tarafından işlenen ağır suçların söz konusu olduğunu”, “bu tür eylemleri yapanların da cani olarak tanımlanması” gerektiği belirtilen raporda, “bir kampın uyguladığı şiddet diğer kampın şiddete başvurmasını hiçbir şekilde meşru kılmaz” yargısı ifade edildikten sonra, “bu özellikle, esas mağdurları günlük yaşamlarını sürdürmeye çalışan kadın, erkek ve çocuklardan oluşan bir yurttaş topluluğu olduğu zaman daha da doğrudur” ifadesi yer alıyor. Aynı rapor Uluslararası Güc’ün de sivillerin ölmesi ve yaralanmasındaki önemli sorumluluğunu da etraflı biçimde ele alıyor. Af Örgütü’nün raporu, IDM’nin küresel koalisyonu içerisinde yer alan ve direnişe her koşulda koşulsuz destek veren ve her eylemi olumlayan unsurların uzun vadede bir meşruiyet sarsıntısı geçirebileceklerine işaret ediyor.

IDM girişiminin temsil ettiği bir başka önemli olgu, yatay örgütlenme tarzının alışılmadık biçimde etkin çalışması ve profesyonel siyasal örgütlerinkini zaman zaman aşan bir performans sergileyebilmesiydi. Türkiye sol hareketlerinden bazılarının göz ucuyla süzüp, uzak durdukları, girişimin gerçekten başarılı olduğunu görünce biraz ilgilendiklerini tespit etmeliyiz. Ayrıca, gönüllülük esaslı bu yatay örgütlenme tarzında, kadınların özgül katkılarına da dikkat çekmek gerekir. IDM’nin İstanbul sunuşunu beş kadın yaptı. Faaliyetleri organize edenlerin önemli bir bölümü kadındı. IDM İstanbul oturumunun başarılı olmasında gönüllü kadın emeğinin rolü ve payı, başlı başına değerlendirilmesi gereken bir konu. Bu girişim tarzından bazı iktidar merkezci ve aşığı hiyerarşik yapılar kendilerini uzak tuttular. Bunu bir ölçüde IDM’nin örgütlenme ve eylemlilik biçiminin bir üstün niteliği olarak görebiliriz. Siyasi birlikteliklerde yeri geldiğinde seçici olmak, aman ne olursa olsun beraber olalım duygusallığının önüne geçebilmeli. IDM’nin başarıyla gerçekleşmesinde örgütlü Türkiye solundan gelenlerin bir kısmının burada yer almamış olmasının payı varsa eğer, bu hepimizin üzerinde dikkatle durmasını gerektirecek önemde bir olgudur. Solun muhakemesini Mahkeme üzerinden tekrar yapmak acil bir gereklilik olarak karşımızda duruyor.